

Handläggare: Ulrika Kvartoft Kruså
Telefon: 08-508 28 935

Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2012-10-23 p 14

Förslag till program för ny begravningsplats i Järva friområde

Remiss från stadsbyggnadsnämnden Dp 2006-16107

Förvaltningens förslag till beslut

1. Tillstyrka programförslaget under förutsättning att:
 - Det säkerställs att det historiska odlingslandskapet bevaras och att bete fortgår inom programområdet. Det säkerställs även att Åkerholmarna som berörs av biotopskydd samt torrbacken med dess biologiska mångfald bevaras.
 - Det sker vidare utredning om drän- och dagvattnets påverkan på den biologiska mångfalden i våtmarken samt kvaliteten på vattnet från programområdet som når Igelbäcken. Det måste säkerställas att Igelbäckens vattenkvalitet inte märkbart försämras genom projektet.
 - Kompensationsåtgärder för ianspråktaga värdefulla grönytor presenteras.
 - Möjligheten att uppföra bullerskydd längst Akallälänken utreds så att större delen av kyrkogården får ljudnivåer under 55 dBA ekvivalent ljudnivå.
 - Trafikens påverkan på programområdet utreds ytterligare avseende hårdgjorda ytor för vägar och parkeringar. Utgångspunkten bör vara att se över antal och placeringar av parkeringsytor och säkerställa kollektivtrafik samt gång- och cykelvägar till området.
2. Omedelbar justering

Gunnar Söderholm
Förvaltningschef

Gustaf Landahl
Avdelningschef

Sammanfattning

Det finns behov i staden av ny mark för begravningsändamål. Stadsbyggnadsnämnden har för ändamålet valt ut området intill Hjulstakorset inklusive Granholmstoppen i Järva friområde.

Programområdet ligger inom Igelbäckens kulturresevat. Syftet med kulturresevatet är att för framtiden bevara ett rikt kulturlandskap som har stort värde för friluftslivet samt en nyckelfunktion i den regionala grönstrukturen för Stockholms biologiska mångfald. Förvaltningen bedömer att det är möjligt att förena begravningsplatsen med det befintliga kulturlandskapet på fältet men ett tydligare underlag behöver vidareutvecklas i fortsatt planering för att kunna bedöma om projektet är förenligt med syftet med resevatet. Tydligare underlag behövs exempelvis för att bedöma möjlighet till fortsatt betesdrift, drän, dag och grundvattnets påverkan på våtmarker och Igelbäcken samt hur en trafikökning inom området kan stävas och istället tillförsäkra god kollektivtrafik samt gång- och cykelvägar. För att bevara det historiska odlingslandskapet och naturmiljön på fältet bör det ges förutsättningar för jordbruket att fortleva.

I området finns flera åkerholmar som berörs av biotopskydd enligt Miljöbalken. Vid den fortsatta detaljutformningen av gravområdena är det enligt förvaltningen av stor vikt att bevara åkerholmarna i enlighet med programmets inriktning. Torrbacken i den södra delen av programområdet har en gynnsam bevarandestatus för hotade växtarter samt biologisk mångfald. För att den biologiska mångfalden på torrbacken ska bevaras krävs bete så att ytan inte växer igen. Det saknas enligt förvaltningen inventeringar av kärlväxter samt groddjur inom programområdet. Kompensationsåtgärder för ianspråktaga värdefulla grönytor ska presenteras i det fortsatta planarbetet. Vid den fortsatta planprocessen är det enligt förvaltningen av stor vikt att beakta allmänhetens tillgång till området.

Miljöförvaltningen anser att det bör utredas om det är möjligt att uppföra bullerskydd längst Akallalänken så att större delen av kyrkogården får ljudnivåer under 55 dBA ekvivalent ljudnivå.

Bakgrund

Genom remiss från stadsbyggnadsnämnden har miljö- och hälsoskyddsnämnden fått rubricerat förslag till program för synpunkter senast den 15 oktober 2012. Remisstiden har förlängts till den 24 oktober 2012.

Stadsbyggnadsnämnden har för begravningsplatsen valt ut området intill Hjulstakorset inklusive Granholmstoppen i Järva friområde. Enligt programförslaget är alla begravningsenheter utformade som öar i landskapet. De består alla av ett inhägnat gravområde och ett mindre hus/tak som dels markerar övergången från landskap till begravningsplats, dels fyller en rad enklare funktioner ex skydd vid dåligt väder.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Miljöförvaltningen anser att MKB:n behandlar de för projektet mest relevanta miljöaspekterna. Förvaltningen bedömer att det är möjligt att förena begravningsplatsen med det befintliga kulturlandskapet på fältet men ett tydligare underlag behöver vidareutvecklas i fortsatt planering för att kunna bedöma om projektet är förenligt med syftet med reservatet. Tydligare underlag behövs exempelvis för att bedöma möjlighet till fortsatt betesdrift, drän, dag och grundvattnets påverkan på våtmarker och Igelbäcken samt hur en trafikökning inom området kan stävas och istället tillförsäkra god kollektivtrafik samt gång- och cykelvägar.

Natur- och kulturmiljö

Planområdet ligger inom Igelbäckens kulturresevat. Syftet med kulturresevatet är att för framtiden bevara ett rikt kulturlandskap som har stort värde för friluftslivet samt en nyckelfunktion i den regionala gröstrukturen för Stockholms biologiska mångfald. Begravningsplatsen kommer utifrån resevatsföreskrifterna att tillstånds- och dispensprövas enligt MB kap 7 av stadsbyggnadsnämnden och ärendet kommer att remiteras till miljö- och hälsoskyddsämnden. Förvaltningen föreslår att tillstånds- och dispensprövningen sker så tidigt som möjligt i planprocessen då det är av stor vikt att tidigt bedöma om projektet är förenligt med syftet med resevatet.

Programområdet ingår i ett kulturlandskap med anor från bronsåldern. Järva friområde utgör en intakt rest av ett odlingslandskap så som det såg ut i Stockholmsområdet vid förra sekelskiftet. Dagens jordbruk är viktigt för att bevara odlingslandskapet och därmed hålla markerna öppna. Jordbruket är också viktigt för att kontinuiteten i markanvändningen ska bestå och den biologiska mångfalden gynnas. Det finns enligt miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) risk för små negativa konsekvenser för den areella näringen då viss jordbruksmark kan komma att tas i anspråk. För att bevara det historiska odlingslandskapet och naturmiljön på fältet bör det enligt förvaltningen finnas förutsättningar för jordbruket att fortleva. Utan jordbruket övergår skötselansvaret till staden och för detta krävs både

resurser och kompetens. Miljöförvaltningen anser att det är av stor vikt för området att bete kvarstår och ser positivt på att MKB:n förespråkar ett aktivt bete på begravningsplatsen. Planerna om att lösgående får med fåraherde ska hävda hela området låter positivt men måste noga utredas för att se om det är praktisk genomförbart med besökare i området. Någon annan lösning kan krävas för att betet ska kunna fortsätta.

För torrbacken samt ett flertal skyddsvärda fågelarter är det enligt förvaltningen av stor vikt att fältet fortsättningsvis betas. Torrbacken i den södra delen av planområdet har en gynnsam bevarandestatus (enligt Stockholm stads ÖGA-projekt från 2007) för hotade växtarter samt biologisk mångfald. Torrbacken utgör också ett uppföljningsobjekt enligt stadens friyteinventering. Det finns flera observationer av skyddsvärda arter enligt Artarken på torrbacken. För att den biologiska mångfalden på torrbacken ska bevaras krävs bete så att ytan inte växer igen. Flera fågelarter häckar på och invid Granholmstoppen. Det finns ett flertal skyddsvärda arter som har rapporterats in till Artportalen och ArtArken. Arterna klassas som skyddsvärda eftersom deras livsmiljöer i stor utsträckning har försvunnit. En bekräftelse på det öppna jordbrukslandskapets värden är enligt förvaltningen att arter som gräshoppsångare, gårdsmyg, sånglärka och ängspiplärka häckar här. De lever alla i öppna landskap och är även kopplade till att jordbrukslandskapet innehåller fuktiga miljöer och åkerholmar med buskar där de kan gömma sig och ha bon.

I området finns flera åkerholmar som berörs av biotopskydd enligt Miljöbalken. Lagen innebär att det är förbjudet att bedriva verksamheter eller utföra åtgärder som kan skada dessa miljöer exempelvis schaktning, utfyllning, grävning, igenläggning av öppna diken m.m. Dispens från biotopskyddet kan medges av länsstyrelsen om det finns särskilda skäl exempelvis exploatering av särskilt stort allmänt intresse. Enligt MKB:n finns det risk för små negativa konsekvenser då åkerholmarna riskerar att påverkas, men enligt programmet ligger inga gravar på eller i direkt anslutning till åkerholmarna. Vid den fortsatta detaljutformningen av gravområdena är det enligt förvaltningen av stor vikt att bevara åkerholmarna i enlighet med programmets inriktning.

Planområdet utgör ett kärnområde i enlighet med stadens miljöprogram. Detta innebär att området inrymmer en mångfald av ekologiska funktioner som är grunden för fungerande ekosystem och biologisk mångfald. Järvafältet ingår i den regionala Järvakilen, som utgör Stockholmsregionens längsta grönkil. Inom programområdet finns det viktiga ekområden av klass 2 samt ett antal äldre värdefulla barrträd. Enligt MKB:n kommer värdefulla grövre träd i stor utsträckning

sparas och ytterligare träd att planteras för att stärka spridningssambanden som finns idag. Vid denna nyplantering bör enligt förvaltningen ekar prioriteras. Det är enligt reservatets föreskrifter förbjudet att fälla träd med en diameter större än 60 cm.

I programområdet finns det ett betydelsefullt nätverk av våtmarker som är livs- och spridningsmiljöer för groddjur. De delar av programområdet som idag har våtmarkskaraktär och höga grundvattennivåer föreslås i programmet förstärkas med öppna vattenspeglar och våtmarksväxtlighet. En förstärkning av våtmarkerna är enligt förvaltningen positiv då det förstärker områdets biologiska mångfald. Enligt "begravningsenheten" Poppelöarna i programförslaget planeras en väg genom en befintlig våtmark. Detta förslag måste enligt förvaltningen utredas vidare för att ta reda på konsekvenserna för våtmarken. De befintliga och utökade våtmarkerna föreslås enligt programhandlingarna få en viktig funktion för rening och fördröjning av dag- och dränvatten från området. I den fortsatta planprocessen blir det viktigt att utreda hur den biologiska mångfalden i våtmarkerna påverkas av drän- och dagvatten från gravområdena. Risken finns exempelvis att de växer igen p.g.a. ökat näringstillskott. Driftansvaret för våtmarkerna måste säkerställas i ett tidigt skede så att detta är löst när anläggningen är färdigställd.

Intrång i skyddade områden som exempelvis kulturresevat ska enligt miljöbalken kompenseras i skälighetsfattning. Förslag på kompensationsåtgärder ska presenteras i den kommande detaljplanen. Exempel på möjliga åtgärder är att friställa ekar inom programområdets ekområden samt som föreslås i programhandlingarna öppna upp våtmarken sydost om programområdet för att därmed skapa en öppen vattenspegel och gynna groddjursfaunan.

I den fortsatta planprocessen efterfrågar miljöförvaltningen inventeringar av kärlväxter samt groddjur inom programområdet.

Rekreation

Enligt Stockholms grönkarta utgör planområdet en friyta med stora sociala och kulturella värden. Ambitionen enligt programmet är att friluftslivet ska kunna fortgå som tidigare. Enligt MKB:n är upplevelsevärdena på Järvafältet främst kopplade till odlingslandskapets kvaliteter och de parklika miljöer som skapats runt discgolf-banan. Detta talar enligt förvaltningen ytterligare för vikten av att värna jordbruket inom planområdet och att vara restriktiv med hårdgjorda ytor som inkräktar på park- och odlingsmark. Vid den fortsatta planprocessen är det enligt förvaltningen av stor vikt att beakta allmänhetens tillgång till området. Det

finns en uppenbar intressekonflikt mellan sörjande som vill besöka platsen i lugn och ro och barngrupper som leker och utforskar fältet.

Vatten

Större delen av programområdet ligger inom Igelbäckens avrinningsområde. Ett mindre område i den nordvästra delen avvattnas mot Bällstaån. Båda dessa vatten- drag är känsliga miljöer vars värden är beroende av så liten påverkan som möjligt från hela tillrinningsområdet. Bällstaån är en ytvattenförekomst som omfattas av miljökvalitetsnormer. Igelbäcken är idag inte en ytvattenförekomst men föreslås av Länsstyrelsen i Stockholm bli detta efter 2015. Igelbäckens tillrinningsområde är klassat som ekologiskt särskilt känsligt område (ESKO).

Enligt MKB:n kommer den framtida begravningsplatsen att ge upphov till dränerings- och dagvatten som i första hand föreslås hanteras lokalt. Dräneringsvattnet kommer till största del bestå av ytligt grundvatten från Granholmstoppen som inte varit i kontakt med kistgravarna. Det kan dock inte uteslutas att viss sammanblandning med gravvatten kommer att ske. Vatten som kommer i kontakt med gravar kan enligt MKB:n innehålla förhöjda värden av organiskt material, kväve, fosfor och bakterier. När det gäller gravvattnets innehåll av tungmetaller som exempelvis kvicksilver har förvaltningen tagit del av forskningsrapporter och haft diskussion med forskare från SLU som hävdar att gravvattnets innehåll av tungmetaller är försumbart. De anser att det är kväve- och fosforhalterna i gravvattnet som är relevanta att undersöka. Där ingen dränering krävs blir infiltrationen av dag- och regnvatten i själva gravområdena i princip lika stor som före anläggandet. Dränerings- och dagvattnet från begravningsplatsen föreslås i möjligaste mån föras till våtmarksområden, dit även grundvatten i hög grad styrs naturligt.

Våtmarkerna kommer att ge uppehållstid för reningsprocessen av vattnet samt kontrollmöjligheter. Vattnet leds sedan till Igelbäcken via Hästa damm.

Miljöförvaltningen ställer sig positiv till att våtmarksområdena inom programområdet utvecklas då de har en viktig funktion för den biologiska mångfalden. Det är positivt om våtmarkerna klarar av att rena dag- och dränvatten utan att deras biologiska funktion försämras. Våtmarkerna kan troligtvis klara av mer näringsämnen, men en tillförsel av näringsämnen kan kräva mer skötsel av dem. Det behöver vidare utredas hur den biologiska mångfalden i våtmarksområdena påverkas av det tillförda vattnet samt vilken kvalitet det vatten som når Igelbäcken har. Det måste säkerställas att Igelbäckens vattenkvalitet inte märkbart försämras genom projektet.

Nedanstående krav har ställts av Miljö- och hälsoskyddsnämnden om trafikdagvattnet som leds till Igelbäcken i samband med bygget av E18.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms stad fattade den 18 november 2008, § 23 dnr 2007-002740-351, följande beslut med hänvisning till miljöförvaltningens tjänsteutlåtande i ärendet.

- 1 Vägverket Region Stockholm föreläggs att under en prövotid på två år från det att den nya vägen tagits i drift vidta följande skyddsåtgärder innan avledning av trafikdagvatten från nya E 18 till Igelbäcken:

- a) Rena vägdagvattnet så att föroreningshalterna i det renade vägdagvattnet innehåller följande riktvärden* innan vattnet mynnar ut i Skogsvaktarkärret:

P b	C d	Hg	Cu	Z n	Ni	C r	Tot-P	Tot-N	Olja	PAH	SS
ug/l	ug/l	ug/l	ug/l	ug/l	ug/l	ug/l	mg/l	mg/l	mg/l	ug/l	mg/l
<3	<0,3	<0,04	<9	<60	<45	<15	<0,1	<1,25	<0,25	<1	<25

Under perioden maj till oktober ska dessa riktvärden gälla som medelvärden som baserar sig på veckovisa samlingsprov.

Under november till april ska riktvärdena beräknas som ett medelvärde för perioden.

- b) Ett kontrollprogram ska tas fram för dagvattendammarna i samråd med Miljöförvaltningen.

Det bör upprättas ett kontrollprogram av kyrkogårdsförvaltningen. I kontrollprogrammet bör det framgå hur skötseln av våtmarken och Hästa damm bör ske, intensiteten av skötseln, samt vem som har ansvaret. I kontrollprogrammet bör också framgå halterna av näringsämnen och bakterier i det vatten som lämnar våtmarken samt vattnet vid inloppet och utloppet till Hästa damm. För att följa upp reningseffekten i våtmarken och dammen bör det ske provtagningar innan begravningsplatsen anläggs samt när den är på plats. I den fortsatta planprocessen bör det också ske en diskussion om möjligheten att leda vattnet till Järva dagvattentunnel om kontrollprogrammet visar att våtmarken trots regelbunden skötsel inte klarar av att rena dag- och dränvattnet tillfredställande.

Dränvatten från en begravningsplats klassas enligt miljöbalken som avloppsvatten. Ett mål enligt stadens vattenprogram är att renat avloppsvatten (som kan innehålla näringsämnen) inte ska föras till Igelbäcken eller Bällstaån så föreslagen dag- och dränvattenhantering kommer att innebära ett avsteg från stadens vattenprogram. Samtidigt behöver Igelbäcken och Bällstaån mer vatten. Enligt Naturvårdsverkets rapport: "Begravningsplatser, förekomst och transport av tungmetaller och sjukdomsalstrande mikroorganismer" (Naturvårdsverket 1982), bedöms dräneringsvattnet från begravningsplatser inte utgöra någon hygienisk risk om den dränerade marken består av sand eller morän och kistbottnarna ligger över högsta grundvattenyta. Något behov av behandling i avloppsreningsverk bedöms då inte nödvändigt ur hygienisk synpunkt. Granholmstoppen består idag av schakt- och sprängstensmassor, men anläggning av gravplatser kan innebära att stora delar av jordmassorna måste grävas ut, sållas och eventuellt bytas ut.

Programförslaget kommer enligt MKB:n att ge konsekvenser för grundvattnets kvalitet då de nedgrävda kropparna kommer att medföra att halten näringsämnen i grundvattnet kommer att öka. Grundvattnets rörelse är inte helt kartlagd, men det finns risk för att Igelbäcken kommer att påverkas av inströmmande grundvatten från Granholmstoppen som är belastat av näringsämnen från gravområdena. Efter- som Igelbäcken redan idag är belastad med näringsämnen och förväntas bli en vattenförekomst som ska innehålla miljö kvalitetsnormer är det enligt förvaltning- en av stor vikt att grundvattnets innehåll av näringsämnen och dess påverkan på Igelbäcken utreds vidare.

Buller

Stora delar av den planerade begravningsplatsen beräknas få bullernivåer över 55 dBA ekvivalent ljudnivå. Bullret kommer från Förbifart Stockholm, E18 och Akallälänken. Miljöförvaltningen anser att det bör studeras om det är möjligt att uppföra bullerskydd längst Akallälänken så att större delen av kyrkogården får ljudnivåer under 55 dBA ekvivalent ljudnivå. För den aktuella platsen bör det utredas om det istället för "traditionella" bullerskärmar kan göras skärmar som visuellt skärmar av vägen från begravningsplatsen och som upplevs som ett naturligt inslag i kulturresevatet. Detta skulle exempelvis kunna göras med bullervallar och vegetationsklädda skärmar. Skärmarna skulle eventuellt kunna integreras med solceller. Rena massor från Granholmstoppen kan med fördel användas till dessa bullervallar. Vid utformningen av vallar eller skärmar måste hänsyn tas till sprid- ningen av växter och djur genom området exempelvis genom att utforma passager genom dem.

Markföroreningar

Granholmstoppen består av massor av delvis okänt ursprung. Analyser av jordprover som tagits i samband med provgrävningar visar på halter över känslig markanvändning (KM) för kvicksilver och bly och halter nära KM för kobolt, nickel och PAH. Inga halter överskred riktvärden för mindre känslig markanvändning. Vid grävningsarbeten i tippen måste det finnas beredskap för att ta hand om förorenade massor. Miljöförvaltningen har tillsyn över Granholmstippen och följer arbetet med provgrävningarna.

Miljöförvaltningen konstaterar att dräneringen av ytorna på Granholmstoppen enligt WRS:s rapport bedöms medföra minskad risk för spridning av föroreningar från förorenade massor i tippområdet, en spridning som idag sker via grundvattnet till omgivningen. Dräneringen medför enligt rapporten minskad perkolation i Granholmstoppen och därmed minskad kontakt med förorenade massor och sannolikt också inbromsade föroreningstransporter, vilket är positivt.

Trafik

Ambitionen är enligt programmet att det ska vara restriktivt med hårdgjorda ytor för väg m.m. Miljöförvaltningen ställer sig positiv till denna ambition. Programförslaget visar dock en omfattande trafikstruktur. Det framgår inte tydligt hur stora ytor som tas i anspråk för bilvägar och parkeringar i området och hur det påverkar områdets natur- och kulturmiljö. Enligt programförslaget planeras det för 20 parkeringsplatser vid ceremonibyggnaden, 5-8 personalplatser vid servicebyggnaden samt 3-5 platser vid varje begravningsenhet. Detta skulle innebära totalt ca 100 parkeringsplatser, vilket motsvarar cirka 1250 kvm parkeringsyta inom kulturreservatet. Förvaltningen är medveten om att det kommer att krävas biltrafik till platsen för exempelvis rörelsehindrade, äldre m.m. men utgångspunkten bör vara att stävja en trafikökning inom området och istället tillförsäkra god kollektivtrafik samt gång- och cykelvägar. Ett flertal parkeringsplatser för begravningsplatsens anställda ställer sig förvaltningen särskilt tveksam till. Tillgången till personalparkeringar inom Stockholms stad bör hållas på en låg nivå för att uppmuntra resor med kollektivtrafik eller cykel. För att uppmuntra besökare att åka kollektivt måste det finnas goda möjligheter att ta sig kollektivt ända fram till begravningsplatsen. I den fortsatta planprocessen bör möjligheten att ta sig till och inom området med cykel belysas. Även möjligheten att placera parkeringsplatser samlade på ytor utanför reservatet bör undersökas närmare. Markbeläggningen på trafikytorna kan göras genomsläpplig för att undvika hårdgjorda ytor.

Energi

Kyrkogårdsförvaltningen har gjort betydande miljöinsatser på Skogskyrkogården inom exempelvis energiområdet där all gatubelysning har försetts med LED-lampor. Förvaltningen vill påtala vikten av att dessa erfarenheter tas tillvara vid planeringen av Järva begravningsplats.

Bilagor

1. Programförslag
2. Sammanfattning av MKB:n, hela dokumentet finns att hämta på www.stockholm.se

Slut